

Аналітична записка
 Серія ««Соціальна політика»», № 2, 2019

ЩОДО РОЗВИТКУ ПАЛІАТИВНОЇ ТА ХОСПІСНОЇ ДОПОМОГИ

С. Г. Бойко, головний консультант
 відділу соціальної політики
 Національного інституту стратегічних досліджень

В аналітичній записці висвітлено сучасний стан розвитку паліативної та хоспісної допомоги в медичній галузі України. Проведено аналіз даних, якими характеризується галузь. Обґрунтовано необхідність подальшого забезпечення вітчизняної галузі охорони здоров'я паліативною допомогою. Проведений аналіз свідчить, що в поточній ситуації в Україні відсутні умови для правового, економічного та організаційного забезпечення надання паліативної та хоспісної допомоги, відсутній вільний доступ пацієнтів до такої допомоги. Бракує спеціальних нормативно-правових документів, які б визначали процедури надання паліативної допомоги населенню. Доведено, що країні необхідні зміни в галузі охорони здоров'я щодо забезпечення населення паліативною та хоспісною допомогою (ПХД) на основі впровадження дієвого законодавства. Запропоновано шляхи вирішення проблеми забезпечення населення ПХД та обґрунтовано впровадження такої допомоги на законодавчому рівні.

Висновки та рекомендації

Розвиток паліативної та хоспісної допомоги (ПХД) в медичній галузі України знаходиться на початковому етапі та характеризується низкою проблем, що призводять до неефективного надання послуг у зазначеній галузі та не дозволяють задовольняти потреби паліативних хворих у повному обсязі.

З метою ефективного забезпечення ПХД та покращення доступу пацієнтів до медичних послуг в Україні доцільним є здійснення наступних кроків:

1. Міністерству охорони здоров'я України розробити проект Закону України «Про паліативну допомогу населенню», в якому буде визначено статус паліативного хворого, умови фінансово-економічного й організаційного забезпечення паліативної допомоги в Україні, та подати його на розгляд до Верховної Ради України.

2. Кабінету Міністрів України дати доручення **Міністерству охорони здоров'я України** розробити Національну Стратегію розвитку паліативної та хоспісної допомоги в Україні на 2020-2030 рр. та здійснювати моніторинг її реалізації.

3. Міністерству охорони здоров'я України розробити План заходів з реалізації Стратегії розвитку паліативної та хоспісної допомоги та подати його на затвердження до КМУ.

4. Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України спільно з **Міністерством Охорони здоров'я України** та **Міністерством освіти і науки України** визначити потребу у фахівцях з надання паліативної допомоги, **Міністерству Охорони здоров'я України** та **Міністерству Освіти і науки України** розробити програму навчання відповідних фахівців, **Міністерству Освіти і науки України** профінансувати державне замовлення на їхню підготовку.

5. Державній службі статистики спільно з **Міністерством охорони здоров'я України** внести дані про паліативних пацієнтів у статистичні форми звітності медичних закладів, органів охорони здоров'я і соціального захисту населення.

Зазначені рекомендації мають забезпечити вирішення основних проблем щодо надання ПХД в Україні.

1. Відсутність в Україні закону про надання паліативної допомоги та Національної Стратегії розвитку паліативної та хоспісної допомоги призводить до низки невирішених проблем у зазначеній галузі. Зокрема, внаслідок відсутності закону про паліативну допомогу, стандартів надання ПХД залишається невирішеними проблеми:

- визначення статусу паліативного хворого;
- визначення статусу відділень ПХД;
- визначення умов фінансово-економічного і організаційного забезпечення ПХД;

- визначення форм та обсягів надання ПХД.

2. Залишається **обмеженим доступ** паліативних хворих до медичної, соціальної, психологічної, юридичної допомоги, особливо у малих містах, селах, віддалених районах. Послуги з надання паліативної допомоги вдома в більшості регіонів практично відсутні. Це призводить до низького забезпечення адекватного знеболення паліативних хворих вдома, у той час в стаціонарних закладах доступ таких пацієнтів до забезпечення знеболюючими препаратами ускладнений через невизначеність їх офіційного статусу. Наявні в Україні паліативні центри, хоспісні та паліативні відділення не можуть охопити якісними послугами все населення, яке потребує відповідної допомоги.

3. Важливою і невирішеною залишається **проблема кадрового забезпечення**, що виникла внаслідок відсутності медичної та наукової спеціальності «паліативна та хоспісна медицина» у ВНЗ та нерозвиненості державної системи підготовки лікарів та середнього медперсоналу з паліативної медицини.

4. Проблема **відсутності статистично-звітної форми** обліку паліативних хворих та обсягів надання паліативної допомоги призводить до неточності і низької надійності даних щодо потреби у паліативній допомозі. Адекватний розрахунок ПХД надасть можливість планувати ресурси, фінанси, кадри для забезпечення паліативної допомоги, а також встановлювати квоти на закупівлю контрольованих речовин (для виготовлення ліків).

Про важливість питання необхідності здійснення вищенаведених кроків свідчать результати аналізу стану системи ПХД.

Паліативна допомога — відносно новий компонент сучасної медицини, проте останнім часом її визнають однією з невід’ємних складових системи охорони здоров’я, оскільки потреба в цьому виді медичної допомоги невинно зростає. За оцінками експертів ВООЗ, останніми роками щорічно у світі її потребують понад 40 млн осіб¹.

Паліативна допомога дозволяє поліпшити якість життя пацієнтів із проблемами фатального захворювання шляхом запобігання і полегшення страждань завдяки ранньому виявленню захворювань². Її має надавати спеціально підготовлена команда лікарів, медсестер та інших фахівців, що працюють разом з іншими лікарями пацієнта.

Україна, обравши шлях інтеграції в Європейське та світове співтовариство, має враховувати міжнародні принципи, підходи та стандарти створення й розвитку системи ПХД та забезпечити обов’язкові складові (морально-психологічну та соціальну) такої допомоги для паліативних хворих.

¹ Всесвітня організація охорони здоров’я. URL: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/palliative-care>

² ГО «Українська ліга розвитку паліативної та хоспісної допомоги». URL: <http://ligalife.com.ua>

Основними потребами паліативних пацієнтів є: адекватне симптоматичне лікування; ефективне знеболення; професійний догляд; морально-психологічна підтримка та соціальна допомога. Ці потреби вимагають створення та розвитку потужної бази надання ПХД невиліковним хворим.

Паліативна медична допомога необхідна при багатьох захворюваннях на різних стадіях перебігу хвороби. У дорослих до таких належать хвороби системи кровообігу, злоякісні новоутворення, хронічні обструктивні захворювання легенів, цироз печінки, туберкульоз, ВІЛ/СНІД, цукровий діабет, захворювання нирок, хвороба Паркінсона, хвороба Альцгеймера, ревматоїдний артрит, множинний склероз тощо (Додаток 1). У дітей в основному це хвороби системи кровообігу, вроджені вади розвитку, дитячий церебральний параліч, вади розвитку в перинатальному періоді, тяжкі форми цукрового діабету, злоякісні новоутворення, розумова відсталість, запальні хвороби ЦНС, туберкульоз, хронічний гепатит. Кожна з цих нозологій на різних стадіях захворювання потребує паліативної допомоги різного змісту і обсягу, що залежить від індивідуальних особливостей хворого та його порогу больового відчуття (Додаток 2).

Нагальним чинником, що зумовлює потребу населення України у ПХД, є поширення онкологічних захворювань. За даними Національного канцер-реєстру, кількість хворих на злоякісні новоутворення в Україні перевищує 2,5 млн осіб, серед яких біля 7,5 тис. – діти³. Саме ця категорія хворих потребує найефективнішого знеболення – опіоїдних препаратів та сильнодіючих анальгетиків, до яких обмежений доступ хворих у звичайних умовах. Разом із тим загальний індекс «якості смерті» свідчить, що Україна знаходиться на 69 місці за показниками якості смерті⁴.

Станом на початок 2019 р. в Україні створено лише два центри, сім хоспісів та близько 60 самостійних відділень паліативної допомоги, що забезпечують 1500 тис. стаціонарних паліативних ліжок при рекомендованій Всесвітньою організацією охорони здоров'я потребі у 3500 тис. ліжок⁵. Функціонує лише сім мобільних служб надання паліативної допомоги вдома для дорослих та дітей. Хоспіси та центри діють на різних засадах (державні, благодійні, комунальні) і не завжди відповідають міжнародним стандартам паліативного догляду.

Статистичні дані щодо надання реальної паліативної допомоги існують лише для окремих областей України і стосуються лише стаціонарної паліативної допомоги (хоспіси, паліативні відділення та інші стаціонарні відділення в медичних закладах). Амбулаторна допомога або допомога, що була надана за місцем перебування пацієнта (вдома), не обліковуються. Дослідження Українського центру

³ Національний канцер-реєстр. URL: http://www.ncru.inf.ua/publications/BULL_20/PDF/99-101-kont.pdf

⁴ Дослідження Українського Центру суспільних даних. URL: <https://www.prostir.ua/news=paliatyvna-ta-hospisna-dopomoha-v-ukrajini>

⁵ Всесвітня організація охорони здоров'я. URL: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/palliative-care>

суспільних даних щодо задоволеності потреб у паліативній допомозі⁶ свідчать про те, що наявна паліативна допомога не задовольняє потреби населення в повному обсязі.

Досі тривають дискусії щодо того, яка допомога є паліативною, як фіксувати факт її надання, як підрахувати необхідні та надані обсяги симптоматичного лікування та використаних знеболюючих препаратів. Через відсутність статистично-звітної форми обліку паліативних хворих визначити точну кількість усіх закладів, що надають ПХД, та кількість паліативних пацієнтів в Україні досить складно.

⁶ Дослідження Українського Центру суспільних даних. URL: <https://www.prostir.ua/news/paliatyvna-ta-hospisna-dopomoha-v-ukrajini>

Додаток 1

Потреба у паліативній допомозі – дорослі, вся Україна

	Нозологія	Кількість хворих, які потребують паліативної допомоги
1.	Хвороби системи кровообігу	262757
2.	Злоякісні новоутворення	62924
3.	Хронічні обструктивні захворювання легенів	4514
4.	Цироз печінки	3828
5.	Туберкульоз	3648
6.	ВІЛ/СНІД	3214
7.	Цукровий діабет	1249
8.	Захворювання нирок	896
9.	Хвороба Паркінсона	129
10.	Хвороба Альцгеймера	117
11.	Ревматоїдний артрит	112
12.	Множинний склероз	105

Джерело: Український Центр суспільних даних. URL: <https://socialdata.org.ua/> (дата звернення 03.10.2019)

Додаток 2

Потреба у паліативній допомозі – діти, вся Україна

	Нозологія	Кількість хворих, які потребують паліативної допомоги
1.	Хвороби системи кровообігу	121255
2.	Вроджені вади розвитку	98125
3.	Дитячий церебральний параліч	9923
4.	Перинатальні стани	8010
5.	Цукровий діабет	5347
6.	Злоякісні новоутворення	4651
7.	Розумова відсталість	3625
8.	Запальні хвороби ЦНС	3041
9.	Туберкульоз	497
10.	Хронічний гепатит	455

Джерело: Український Центр суспільних даних. URL: <https://socialdata.org.ua/> (дата звернення 03.10.2019)